

Vadehavsforskning 2016
13. april på Syddansk Universitet
Niels Bohrs Vej 9, 6700 Esbjerg

Program

- 9:30** **Ankomst, kaffe og rundstykker**
- 10:00 - 10:10** **Velkomst**
Mette Guldborg
- Formiddagssession*
- 10:10 - 10:25** **Den trilaterale forskningsstrategi**
Mette Guldborg
- 10:25 - 10:40** **Snæblen, en af verdens mest truede fisk. Historie, biologi, status**
Niels Jepsen
- 10:40 - 10:55** **Vandringsadfærd og dødelighed hos snæbel**
Lasse Fast Jensen
- 10:55 - 11:15** **Kaffe**
- 11:15 - 11:30** **Status og udvikling for trækfuglene i det danske Vadehav sammenlignet med de øvrige dele af Vadehavet**
Karsten Laursen og John Frikke
- 11:30 - 11:45** **Ynglefugle i Vadehavet – hvilken viden samles og hvordan bruges den?**
Thomas Bregnballe, Ole Thorup og Karsten Laursen
- 11:45 - 12:00** **Havspejlsstigninger og kysterosion på Skallingen**
Troels Aagaard
- 12:00 - 13:30** **Frokost**
- Eftermiddagssession*
- 13:30 - 13:45** **Diger og gødning i Tønder**
Anders Hartvig
- 13:45 - 14:00** **Kosttraditioner langs Vadehavskysten**
Anne Marie Overgaard
- 14:00 - 14:15** **Kulturarven ved Vadehavet – set gennem udpegede kulturmiljøer og bygningsarv**
Mette Slyngborg
- 14:15 - 14:30** **Hjerting som importhavn for jyske købsteder**
Mette Guldborg
- 14:30 - 14:50** **Kaffe**
- 14:50 - 15:05** **Naturbeskyttelse som vækstpotentiale i Verdensarv Vadehavet**
Janne J. Liburd
- 15:05 - 15:20** **Vadehavet som kajakklynge? Interessebaserede praksisfællesskaber i dansk landdistriktsudvikling**
Anne-Mette Hjalager
- 15:20 - 15:35** **Varde Å's mundingsområde: Dannelse, dynamik og kviksølv**
Jesper Bartholdy
- 15:35 - 16:00** **Afrunding**
Mette Guldborg

Resumeer

Snæblen, en af verdens mest truede fisk. Historie, biologi, status

Niels Jepsen, DTU Aqua

Den anadrome laksefisk snæbel, var engang talrig og udbredt i vandløb, der munder ud i Vadehavet, fra Rhinen til Varde Å. Efter mange årtier med opstemning og hårdhændet behandling af disse vandløb, forsvandt snæblen fra alle større åer og der var reelt i 1990 kun en levedygtig bestand i Vidåen. Gennem opdræt og udsætninger, lykkedes det at etablere bestande i Ribe og Varde Å. Disse bestande havde dog svært ved at bide sig fast, sandsynligvis på grund af dårlige passageforhold. Derfor blev der i 2005 indledt et ambitiøst (> 100 millioner kr) redningsprojekt for snæblen, hvor især Ribe Å og Varde Å blev restaurerede og "genåbnede" for snæblen. Projektet blev udført af Naturstyrelsen og blev afsluttet i 2013. I dag er der således stærkt forbedrede forhold for snæbler i de danske vadehavs-vandløb og bestanden skulle være sikret. Desværre viser den seneste monitoring at der endnu ikke er sket forbedring i status og selv i Vidåen er bestanden gået tilbage. Hvad skyldes dette og kan man gøre noget yderligere for at redde snæblen fra udryddelse?

Vandringsadfærd og dødelighed hos snæbel

Lasse Fast Jensen, Fiskeri- og Søfartsmuseet

Snæblen (*Coregonus oxyrinchus*) er en truet laksefisk endemisk til Vadehavet. Snæblen har en anadrom livshistorie, hvor de voksne individer opholder sig i havet indtil gydeperioden, hvor de vandrer op i blot en håndfuld sydvestjyske vandløb for at gyde. Efter gydningen vandrer de tilbage til havet. De nærmere forhold omkring denne vandring er dog dårligt belyst. I foredraget præsenteres delresultater fra et forskningsprojekt, hvor snæblens vandringsadfærd, herunder også dødelighed, i Vidåen blev undersøgt ved hjælp af akustisk telemetri.

Status og udvikling for trækfuglene i det danske Vadehav sammenlignet med de øvrige dele af Vadehavet

Karsten Laursen, Institut for Bioscience, Aarhus Universitet og John Frikke, Nationalpark Vadehavet

Gennem de sidste 25 år er trækfuglene optalt i det danske Vadehav. Der er anvendt flere metoder som supplerer hinanden: dels har et stort antal frivillige ornitologer optalt hele Vadehavet, dels er der udført månedlige tællinger i fem større områder (Langli, Fanø, Kammerslusen og Magrethe Kog), og dels er der optalt fra flyvemaskine. Resultaterne er sammenstillet for 40 arter og de viser at ¼-del af arterne har stigende antal, knapt så mange arter har stabile antal, og den største andel af arterne har faldende antal. Nogle af årsagerne til disse ændringer præsenteres, og der sammenlignes med tællinger i de øvrige dele af Vadehavet.

Ynglefugle i Vadehavet – hvilken viden samles og hvordan bruges den?

Thomas Bregnballe, Institut for Bioscience, Aarhus Universitet, Ole Thorup, Amphi Consult, og Karsten Laursen, Institut for Bioscience, Aarhus Universitet

I den danske del af Vadehavet er ynglefuglene blevet optalt systematisk siden midten af 1990'erne. Tællinger har i vid udstrækning været udført af ornitologer, der i deres fritid har bidraget til programmet. Fremgangsmåden har været afstemt med den tyske og hollandske del af Vadehavet. Baseret på de godt 20 års tællinger kan vi for den danske del af Vadehavet konstatere, at antallet af ynglearter er gået tilbage for bl.a. strandskade, vibe, brushane, engryle, dværgterne og havterne. Derimod har der været fremgang i antallet af ynglende ederfugle, sølvmåger og sildemåger. Ud over Tøndermarsken udgør øerne i Vadehavet samt Sneum Engsø de vigtigste yngleområder. Vi kommer ind på nogle af de mulige årsager til de observerede frem- og tilbagegange.

Havspejlsstigninger og kysterosion på Skallingen

Troels Aagaard, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet

Skallingens kyster har siden 1970'erne været under erosion. Klitterne forsvinder og kystlinien rykker tilbage med ca 4 m om året. I denne præsentation gennemgås årsagerne til erosionen, og det vises at recente havspejlsstigninger, som er i størrelsesordenen 3 mm/år, kun kan forklare en meget lille del af erosionen. Hovedårsagen er ændringer i sedimentbudgettet, herunder specifikke gradienter i sandtransporten langs med Skallingekysten. Disse gradienter er øget i takt med ændringer i vindklimaet og uddybningen af Grådyb.

Diger og gødning i Tønder

Anders Hartvig, Museum Sønderjylland – Arkæologi Haderslev

Vi er lige blevet færdige med en udgravning inde i Tønder by, faktisk en af de første vi har lavet i byen. Udgravning forgik på matriklen ned mod Laurentius strømmen. Vi fandt flere faser af diger opført af klægtør og klægler. Digerne giver en ide om hvordan man har beskyttet sig mod oversvømmelser, samt hvorledes man ved hjælp af gødning udlagt imellem diger har hævet området med op til 2 meter. Gødning må stamme fra den store studeeksport der finder sted i senmiddelalderen og renæssancen.

Kosttraditioner ved Vadehavet

Anne Marie Overgaard, Museum Sønderjylland – Højer Mølle

Regional mad er hot. Marsklam, østers, Rømmø-rejer og Fanø-skinke er blot nogle af de fødevarer, der i dag sælges som lokale specialiteter fra Vadehavet. Og interessen for udvikling af lokale fødevarer er vokset med oprettelsen af Nationalpark Vadehavet. Men findes der faktisk en fælles regional madkultur i vadehavsregionen? Lever den endnu? Og hvilken rolle spiller den i dag?

Kulturarven ved Vadehavet – set gennem udpegede kulturmiljøer og bygningsarv

Mette Slyngborg, Sydvestjyske Museer

På flere fronter arbejdes der med bygningskulturarv og kulturmiljøer som en vigtig del af vadehavets kulturhistorie. Landsbyerne omkring Vadehavet har en unik karakter som er blevet kortlagt gennem projektet Kulturhistorien i planlægningen i et samarbejde mellem Sydvestjyske Museer og Esbjerg Kommune. Det samme gælder to gennemførte projekter om bevaringsværdige bygninger i Nationalpark Vadehavet iværksat af museerne langs Vadehavet.

Samarbejdet omkring kulturmiljøer og bygningskulturarv i vadehavsområdet finder sted i KoP (Kulturhistorien i planlægningen) i et fora med vadehavskommuner og museer. Samtidig samarbejder de lokale museer med kommunen, indgår i Vadehavets Formidlerforum og samarbejder med Nationalpark Vadehavet om projekter på området. Oplægget omhandler indsatserne og samarbejdet på området og peger på mulige formidlingsmæssige og forskningsmæssige vinkler til det fremtidige arbejde, således at den indsamlede viden om bygningskulturarven og bevaringsværdierne i de udpegede kulturmiljøer ikke blot implementeres i kommuneplanen men at der også skabes og sikres medejerskab og legitimitet blandt borgerne og genereres ny viden på området.

Hjerting som importhavn for jyske købstæder

Mette Guldborg, Fiskeri- og Søfartsmuseet

Vardes ladeplads Hjerting fungerede i 1700-tallet som importhavn for købmænd i store dele af Jylland. I toldregnskaberne kan man følge varestrømmen gennem Hjerting, men de fortæller langt fra alle detaljer. En enkelt købmand kan følges tæt gennem erindringer af købmanden Rasmus Toxen (1716-1786), som færdedes hjemmefra i Amsterdam, og som brugte Hjerting som importhavn for varer til sin forretning, først i Vejle og siden i Horsens. Oplægget omhandler første trin i et projekt om havnene i den nordlige del af vadehavet, som igen er en del af projektet "Handel og vandel – dansk-hollandske kontakter i 16-1700-tallet", som udføres med støtte af VELUX FONDEN.

Naturbeskyttelse som vækstpotentiale i Verdensarv Vadehavet

Janne J. Liburd, Institut for Design og Kommunikation, Syddansk Universitet, samt formand for Nationalpark Vadehavet

Denne præsentation beror på igangværende aktionsforskning i Nationalpark Vadehavet, det trilaterale vadehavssamarbejde, samt mere end tyve års forskning i turisme og bæredygtig udvikling. Med reference til beskyttelsesklassifikationer af *the International Union for Conservation of Nature* [IUCN] præsenteres menneskers forskellige værdigrundlag for naturbeskyttelse. I IUCN-klassifikationssystemet er nationalparker hjemmehørende i kategori 2, som indikerer høj beskyttelse af biodiversitet og økologiske processer, med mulighed for rekreative aktiviteter. Vadehavet har været en meget benyttet turistdestination i flere århundreder, længe før det fik status som nationalpark og verdensarv. Med udgangspunkt i den høje naturbeskyttelse som selve værdigrundlaget for Verdensarv Vadehavet, vil jeg skitsere muligheder for bæredygtig udvikling af turisme og rekreative aktiviteter, gennem anvendelse af verdensarven og innovative samarbejdsrelationer.

Vadehavet som kajakklynge? Interessebaserede praksisfællesskaber i dansk landdistriksudvikling

Anne-Mette Hjalager, Center for Landdistriktsforskning, Syddansk Universitet

Den strategiske landdistriksudvikling er i stigende grad præget af ønsket om at generere lokal og regional udvikling på basis af stedbundne potentialer af forskellig art. I Vadehavet er det i den forbindelse relevant at spørge, hvordan tilstedeværelsen af en nationalpark med UNESCO-verdensarvsstatus kan udnyttes som stedbundet potentiale i lokale og regionale udviklingsstrategier. Center for Landdistriktsforskning har i løbet af 2015 forholdt sig til dette spørgsmål i en rapport om fritidsklynger, hvor lokalt forankrede interessebaserede praksisfællesskaber, som drager nytte af blandt andet naturgivne potentialer, skaber grobund for erhvervsudvikling, bosætning og turisme. Konkret omhandler rapporten dels den eksisterende surf-baserede fritidsklynge i Thy's Cold Hawaii og dels mulighederne for at udvikle en kajakklynge i Vadehavet. Rapporten introducerer desuden fritidsklyngens diamantmodel som et analytisk værktøj, der kan finde anvendelse i den strategiske landdistriksudvikling. Præsentationen opsummerer rapportens resultater med særlig fokus på implikationerne for vadehavsområdet.

Varde Å's mundingsområde: Dannelse, dynamik og kviksølv

Jesper Bartholdy, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet

Varde Å munder ud i Ho Bugt mellem Esbjerg - og Varde Bakkeø. I sidste istid bestod lavningen mellem disse bakkeøer af en smeltevandsdal. Hvad er der inde i bakkeøerne, og hvordan er smeltevandsdalen forandret til det marskområde, der i dag strækker sig ind i landet? Det sidste spørgsmål knytter sig til de dynamiske forhold, som præges af tilstedeværelsen af en af Vadehavets største mudderflader i bunden af Ho Bugt. Som tilfældet er med andre aflejringsområder, kan man ved at dykke ned i overfladen, finde vidnesbyrd om fortiden, i dette tilfælde kraftige spor af den kviksølvforurening, der i midten af forrige århundrede udgik fra Grindstedværket omkring 50 km længere inde i landet.